

тема:

**Відбулося
засідання РАУ
в онлайн-
форматі**

с. 3

**Проведено
спільне
засідання
Голів Комітетів
НААУ**

с. 6

**Взаємодія
адвокатів
Угорщини
з клієнтами,
колегами,
судом і третіми
особами**

с. 22

**Дайджест
діяльності
комітетів
та секцій НААУ**

с. 28

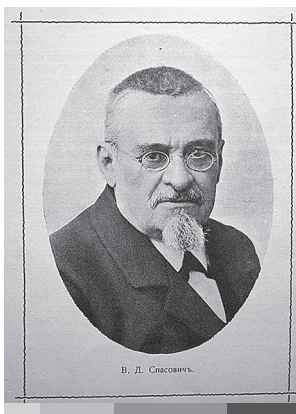

ПОДІЛЬСЬКИЙ ОСІДОК ВИДАТНОГО АДВОКАТА ВОЛОДИМИРА СПАСОВИЧА

Тетяна Каросва, учасниця проєкту «Історія адвокатури України»
Центру досліджень адвокатури і права при НААУ, д. іст. н.

Виповнилося 190 років від дня народження відомого адвоката, правника, громадського діяча, публіциста і літературного критика Спасовича Володимира Даниловича (16.01.1829 — 16.10.1906). Його професійне кредо «Без адвокатів немає ніякої рівноваги між обвинуваченням і захистом; не однакові шанси змагальності між прокурором, забезпеченим могутніми засобами розшуку, і підсудним, ізольованим в суспільстві вже самою підозрою, що падає на нього» вписане в підручники з права, а політичне «За будь-який прогрес, але не революцію, за встановлення порядку за згодою всіх партій на арені парламенту — без кровопролиття та вбивств» залишається актуальним і сьогодні. З Україною Володимира Спасовича пов'язує Поділля, зокрема Вінниччина, де він довгий час проживав, працював і де похований.

Життєвий шлях. Народився в Речиці Мінської губернії (нині Гомельська обл., Білорусь). Походив з греко-католицької родини, батько був лікарем, випускником Віленського університету, автором численних медичних праць. Навчався в Мінській російській гімназії. Закінчив юридичний факультет Петербурзького університету (1849), паралельно студіював Польські правові курси при університеті, на яких викладалося право Королівства Польського. Спочатку служив у судових установах Мінська, згодом повернувся в Петербург, де викладав у Павловському кадетському корпусі, Петербурзькому університеті, Миколаївській академії Генерального штабу, Училищі правознавства. Через прогресивні теоретичні погляди в галузі кримінального права був звинувачений у підриві суспільних устоїв і звільнений у 1863 р. з державної служби. Кілька років вимушений був займатися виключно літературною працею.

У 1866 р. Володимир Спасович повернувся у професійну сферу як адвокат. Доволі швидко ця професія принесла йому славу і прізвисько «короля російської адвокатури», «гіганта» і «чародія» слова, вченого «з необмеженим світоглядом». На початку 1890-х рр. почав хворіти. З 1892 р. поступово згорнув адвокатську діяльність, концентруючись виключно на письменницькій та громадській. У 1902 р. переїхав у Варшаву.

Адвокатська практика принесла чималі статки. У 1872 р. придбав маєток у Лемешівці Вінницького повіту (понад 1600 десятин землі). Мав там палац і пейзажний парк. Щороку, якщо не виїжджав на відпочинок за кордон, проводив літо на Поділлі. У садибі прожив останні роки життя його батько. Сім'ї Володимир Спасович не мав. Помер у Варшаві, похований у Лемешівці. За заповітом гроші були спрямовані на благодійність у науковій та професійній сферах, а художні зібрання передані у Бібліотеку Красінських у Варшаві, де згоріли у 1944 р.

Ще за життя постать В. Спасовича настільки захоплювала сучасників, що він став прототипом кількох художніх героїв, а його власна творчість була популярною серед читачів.

Діяльність на ниві юриспруденції. У другій половині 1850-х рр. на тлі очікування в Росії ліберальних реформ В. Спасович головну увагу приділив дослі-

дженням в галузі господарчого, міжнародного, авторського права, питань судоустрою та судочинства, професійної мови в судовому діловодстві. Зокрема, він розробив власну класифікацію судових доказів, вимагав законодавчого закріплення і запровадження у судову практику принципів незалежності суду від адміністрації та незмінюваності суддів, запровадження інститутів адвокатури та прокурорського нагляду,

Портрет юриста В. Д. Спасовича. 1891 р.

змагального, усного і гласного судочинства, а також рівності всіх перед законом зі скасуванням усіляких переваг. У 1863 р. захистив докторську дисертацію, матеріали якої використав у першому російському «Підручнику кримінального права», але його погляди були настільки радикальними, що з викладацькою діяльністю він вимушений був розпрощатися.

Теоретичні розробки В. Спасовича все-таки були враховані при підготовці судової реформи 1864 р. А сам учений у 1866 р. став одним із перших присяжних повірених при Петербурзькій судовій палаті. Він неодноразово обирався товаришем (заступником) голови і головою Ради присяжних повірених Петербурзького округу. Вважається одним з найяскравіших

представників етичного напрямку в адвокатурі, доклав чимало зусиль для формування норм і принципів цієї професії. Брав активну участь у вибудовуванні нових стосунків адвокатури з суспільством, державою і судом, у підвищенні її авторитету як інституції, укріпленні ідеї про дотримання та захист прав кожної людини. Належав до організаторів Правничого товариства при Петербурзькому університеті. Брав участь у IV Міжнародному в'язничному конгресі в Петербурзі (1890), I Міжнародному конгресі адвокатури в Брюсселі (1897).

На основі свого досвіду адвокатської діяльності теоретизував завдання судового захисту, зокрема визначив види та прийоми захисту, враховуючи особливості звинуваченого. Він також розглянув загальні питання про завдання і організацію суду, роль присяжних засідателів, способи і висновки судового дослідження.

Адвокатська практика. Як практикуючий адвокат, демонстрував філігранну майстерність роботи з непрямыми доказами, індивідуально підходив до кожного підзахисного, багато уваги приділяв його психофізіологічним якостям, звичкам, моральним принципам. Надзвичайно висока правова ерудиція і енциклопедичні знання у багатьох сферах людської діяльності дозволяли В. Спасовичу на рівних полемізувати з експертами. Його судові промови були порівняно короткими, але яскравими. Деякі з них були завершеними науковими дослідженнями з проблем суспільства, кримінальної політики та судової етики. Так, у низці літературних процесів і справ про злочини проти церкви він розробив питання про свободу совісті та вдумливо окреслив стосунки між наукою і релігією; розглянув питання про межі каральної влади держави і про взаємодію законів і звичаїв; в численних справах про злочини друку — питання про свободу друкованого слова та її справжні межі; в захисних промовах з політичних процесів розвинув ідею органічного розвитку держави, вказав на важливі ідейні та практичні відмінності пропаганди політичної від пропаганди соціальної.

В. Спасович брався за справи різноманітного спрямування, втім прославили його гучні політичні процеси того часу: групи С. Нечаєва, народників (т. зв. «процес 193-х», «процес 50-ти», «долгушенців») та варшавського процесу партії «Пролетаріат» (1885). Брався він за справи про злочини преси, видавничі й авторські права, кримінальні та майнові справи,

юридичне представництво у фінансових починаннях. Одним з перших він заявив про необхідність правового регулювання створення та функціонування акціонерних товариств.

Неодноразово В. Спасович брався за судові процеси, пов'язані з Поділлям. Серед соціально значущих справ були конфлікти між польськими поміщиками і чиншовиками, майнові суперечки між магнатськими родинами. В них він апелював до історичної практики правових проблем, зокрема звичаєвого та чиншового права, традиції полюбовних шляхетських судів.

Літературна та громадська діяльність. Активною літературною діяльністю В. Спасович займався у 1850-х рр. Співпрацював з часописами, які регулярно друкували його переклади польських історичних та художніх творів. Брав участь у перевиданні давнього зводу польських законів «*Volumina legum*» (СПб., 1859 — 1860). Підготував критичне видання Литовського статуту, яке так й не було надруковано. Маючи хист до публіцистичної діяльності, набув надзвичайної популярності серед ліберальної інтелігенції Російської імперії. Його літературно-критичні огляди із задоволенням друкували в «Санкт-Петербургских ведомостях», «Вестнике Европы» та «Северном вестнике». А нарис «История польской литературы» переклали польською, чеською, французькою та німецькою мовами. У літературознавчих студіях зосереджувався переважно на аналізі польської та іноземної романтичної літератури.

Повернувшись на правничу стежу вже як адвокат, не покинув літературної діяльності. Оскільки його

захисні промови очікувалися, переказувалися і розбиралися на цитати не лише столичним суспільством, а й провінційним, вимушений був готувати їх до друку в тодішній пресі. Деякі з них стали класичними й увійшли до окремих збірок його промов, а згодом й антологій судових промов видатних адвокатів країни. Десятитомне повне зібрання його творів містило п'ять томів промов як адвоката.

Паралельно з адвокатською діяльністю переймався політичними справами. Його публіцистичне перо заклиало до зміцнення в країні законності, а в майбутньому — до впровадження децентралізованої конституційної монархії. Водночас революцію вважав катастрофою, яка нищить історичні цінності національної самобутності.

З молодих років мав тісні контакти з польською громадою. З часом став однією з найважливіших постатей польського життя не лише в Петербурзі, а й у Російській імперії. У 1876 р. був серед засновників відомого варшавського щомісячника «*Ateneum*», у 1882 р. — петербурзької газети «*Kraj*». У 1873 р. став закордонним членом-кореспондентом, а 1890 р. — закордонним дійсним членом Академії наук у Кракові. У 1904 р. його обрали почесним доктором Ягеллонського університету. Брав участь у російському громадському житті: був головою Шекспірівського гуртка (1872 — 1902), членом Товариства любителів російської літератури при Московському університеті та Союзу взаємної допомоги письменників. Не цурався й петербурзької української громади (визнавав етнічну окремішність українців), виступав на шевченківських вечорницях.